

árjába később több Shakespeare-szerep is beke-
rült, például Macbethet, II. Richárdot, Lear ki-
rályt, a *Titus Andronicus*ban pedig Aaront, a mórt
játszotta. Bár Othello fekete karakter, éppen Ald-
ridge idejében az egyik legnépszerűbb szerepnek
számított, és így a legjobb – természetesen fehér
– színészek játszották, az akkori sajtó pedig az ő
nagyságukkal hasonlította össze Aldridge játé-
kát. Waters rávilágít arra, hogy mivel erre az idő-
szakra esett a rabszolgaság eltörlése az angol
gyarmatokon, ezért a fekete színésznek London-
ban jelentős rabszolgaságpárti lobbival kellett
szembenéznie, az őket támogató sajtó pedig a fe-
kete színész tehetségének megkérdőjelezésével a
rabszolgák alóbbrendűsége melletti érveket erő-
sítette (108).

A további tanulmányok két nagyobb cso-
portra oszthatók, az elsőbe azok sorolhatók, ame-
lyek Aldridge szerepeinek vizsgálatát helyezik
központba. Joyce Green MacDonalddal *Othello* és
a darab burleszkfeldolgozásain keresztül elemzi
a feketék ábrázolásának kérdéseit. Herbert Mar-
shall Aldridge két fehér szerepéről, a Macbethről
és a Lear királyról ír, míg Keith Byerman egy
franciából honosított szerelmi drámát (*The Black
Doctor*) mutat be, Aldridge az 1840-es évek végén
ért el sikereket a gyarmati fekete orvos szerepé-
ben, aki beleszeret egy ültetvényes fehér lányába.
Bernth Lindfors Shylock szerepén keresztül vizs-
gálja a fehér szerepek és a fekete színész kapcsola-
tát (*“Mislike me not for my complexion...”*: *Ira Ald-
ridge in Whiteface*), míg Nicholas M. Evans
általánosabb szinten tárgyalja a fekete szerepek
és a korabeli szórakoztatás viszonyát (*Ira Ald-
ridge: Shakespeare and Minstrelsy*).

A második csoportba azok az írások tarto-
znak, amelyek Aldridge európai és angol turnéit
mutatják be. Ruth M. Cowhig a színész manches-
teri, Nikola Batušić a zágrábi, Joost Groeneboer a
holland, Ann Marie Koller a meiningeni, Krzysztof
Sawala a lengyel vendégszerepléseit mutatja
be. Aldridge-ot mindenhol nagy érdeklődés
övezte, de mind a feketék régióbeli szerepe, mind
az eltérő országok 19. századi történelmi helyzete
némiképpen módosította Aldridge fogadtatá-
sát. Hollandiában például a rabszolgaság eltörlé-
sével kapcsolatban afrikai származása került
előtérbe, míg Batušić Aldridge 1853-as zágrábi
szerepléséről írva kiemeli, hogy Aldridge-ot és Ré-
mayt a bécsi titkosrendőrség tartotta megfigyelés

alatt Rémay az utóbbi 1848-as forradalmi közre-
működésének köszönhetően.

A tanulmánykötet emellett, hogy új informá-
ciókkal szolgál Ira Aldridge-ról, a színész életé-
nek és munkásságának összegzését adja, vala-
mint a 19. századi amerikai, brit és európai
színházas eddig kevésbé ismert szemszögből
való megismerését is lehetővé teszi.

TÁBOR SÁRA

African Literatures and Beyond: A Florilegium.

Edited by Bernth LINDFORS and Geoffrey V. DA-
VIS. Cross/Cultures 168. Amsterdam–New York:
Rodopi, 2013. 426.

A Bernth Lindfors és Geoffrey V. Davis szer-
kesztette *African Literatures and Beyond* az afrikai
irodalom és kultúra széles spektrumából gyűjt
össze válogatott tanulmányokat. A könyv a *Cross/
Cultures* sorozatban jelent meg, amely elsősorban
a posztkoloniális anglofón területekkel kapcsola-
tos kutatásokkal foglalkozik. A kötet címében a
beyond ('túl') szó jelzi, hogy a szerkesztők és a
szerzők az *afrikai irodalom* kifejezést tágan értel-
mezik, mind Afrika földrajzi határán, mind az
irodalom tárgykörén túlnyúló, de legalább az
egyikhez kapcsolódó tanulmányok szerepelnek a
válogatásban. A szerkesztők, Lindfors és Davis a
sokszínű kötetet James Gibbst, az anglofón afri-
kai irodalom, elsősorban Soyinka és az afrikai
színház kutatóját és életművét ünneplik.

A könyv hat fejezetből áll, az első három Af-
rika földrajzi tagolódásán alapul (Nyugat-Afrika,
Kelet- és Közép-Afrika, Dél-Afrika), a negyedik
fejezet az *Elsewhere* (*Máshol*) címet viseli. A klasz-
szikus értelemben vett irodalomtudományi ta-
nulmányokat ez a négy fejezet tartalmazza. Az
ötödik rész (*Journals*) egyetlen írásában James
Currey és Lynn Taylor James Gibbs az *African Li-
terature Today* és az *African Theatre* sorozatokban
végzett több évtizedes közreműködését örökíti
meg, érdekes és tanulságos anekdotákkal illusztrá-
lva az afrikai tárgyú, valamint afrikai székhe-
lyű szerkesztőket is bevonó munka nehézségeit.
A hatodik rész, a *Poetry, Fiction, Drama* hat afri-
kai, illetve Afrikához kapcsolódó szerző (Kofi
Anyidoho, Jack Mapanje, Charles R. Larson, Ro-
bert Fraser, Femi Osofisan, Martin Banham)

szépirodalmi alkotását tartalmazza, valamint C. L. Innes rövid, személyes jellegű megemlékezését. A szépirodalmi műveket a jelen és a közelmúlt kézzelfogható történelmi valósága hatja át, Kofi Anyidoho például *He Spoke Truth – Quietly* című költeményében John Evans Atta Millst, a 2012-ben elhunyt ghánai elnököt ünnepli.

A tanulmánykötet első fejezetében (*West Africa*) olvasható Mpalive-Hangson Msiskától a *Cultural Studies, Power, and the Idea of the Hegemonic in Wole Soyinka's Works*, amely kétségkívül a válogatás legjobb és legnagyobb tudományos kihívásokat tartalmazó írása. Msiska Soyinka három drámája (*Opera Wonyosi, Kongi szürete, Madmen and Specialists*) hatalmi viszonyainak vizsgálatán keresztül adja a posztkolonális irodalomelmélet kritikáját, felhívja a figyelmet arra, hogy a posztkolonális állapotban a helyi sajátosságok sokkal meghatározóbbak, mint hogy az egész világon egységesen lehetne értelmezni a gyarmatosítás utáni időszakot. Msiska állítása az, hogy Soyinka a hatalom jelenségét egy olyan komplex és örökké alkalmazkodó folyamatként ábrázolja, amely nem magyarázható csupán az osztály klasszikus fogalmával és a szociálpolitikai különbségek hagyományos formáival, ezzel túllép a hatalom formális elméleti megközelítésén. Msiska tanulmánya különösen fontos a posztkolonializmus és Afrika kapcsolatának vizsgálatában.

Sola Adeyemi a posztkolonális narratívák gyakorlati megvalósulását, a függetlenség utáni Nigéria reprezentációjának stratégiáit, a szerző poétikai eszközkészletét vizsgálja Soyinka *The Interpreters* című regényében. Awo Mana Asiedu az egyik első ghánai színdarab jelenkori aktualitására hívja fel a figyelmet. Kobina Sekyi 1916-os darabja (*The Blinkards*) az angol kultúra külsőségeit majmoló afrikaiakat figurázza ki. Asiedu kiemeli azokat a jellemző mozzanatokot, amelyek a mai Ghánában is megtalálhatóak, de mégsem sikerült szervesen integrálódniuk a ghánai kultúrába, hanem státusszimbólumként vannak jelen. Eustace Palmer a kortárs Sierra Leone-i valóság ábrázolását elemzi öt színdarab bemutatásával, amelyek egy 2008-as válogatásban jelentek meg. Az angol nyelven olvasható drámák kuriózumnak számítanak, mivel a 60-as, 70-es és 80-as évek Sierra Leonéjének színdarabjai főként helyi dialektusban íródtak. Gareth Griffiths igen érdekes írása Joseph Jackson Fullernek, a jamaikai származású

baptista lelkésznek a mai Kamerun területén végzett misszionáriusi tevékenységéről szól.

A második fejezet (*Eastern and Central Africa*) Kelet- és Közép-Afrika kultúráját helyi történelmi-kulturális folyamatokon keresztül mutatja be. A három írás kifejezetten egy-egy jellegzetes, egyedi mozzanatot emel ki, amelyek földrajzi, társadalmi vagy történelmi szempontból ehhez a térséghez köthetők. A tanulmányok ezeknek a mozzanatoknak és az őket közvetítő kulturális intézmények szerepének pontos bemutatásán keresztül segítik elő a régió sajátosságainak megértését.

Pia Thielmann tanulmánya (*Through Determination to Happiness? Eastern African Slavery in Life and Literature*) egy, az irodalmi közönség számára ismeretlen malawi szerző, Jonathan Sajiwandani 2005-ös regényét (*Road to Emancipation: From Slavery to Happiness*) elemzi. Ez a mű a nyugaton kevésbé tárgyalt, de Afrika keleti részét igencsak érintő muzulmán arab rabszolgáság témáját dolgozza fel, amely több mint egy évezreden keresztül legalább annyi embert érintett, mint a nyugati rabszolgáság. Thielmann írása sajnos viszonylag sok nem működő internetes hivatkozást tartalmaz, ez azonban paradox módon erősíti az elemzése alapját, miszerint nem a szerző és a konkrét műalkotáson, hanem a bemutatott társadalmi folyamaton van a hangsúly. Thielmann valószínűsíti, hogy a regény szerzőjének neve (Sajiwandani) fiktív név, de konkrét jelentéssel bír: „Kinemtudjaként” fordítható. A szerző elvileg elismert és jótékony tagja a helyi malawi társadalomnak, gerontológiából PhD-fokozattal rendelkezik, és 38 évi angliai egyetemi oktatás után tért haza Malawiba. Thielmann az interneten összesen egy – az oktatással foglalkozó – művét találta, feltételezhető, hogy nem valós személyről van szó. Ráadásul az interneten olvasható angol nyelvű regény nem könnyen érhető el Malawiban. A tanulmány egy konkrét műalkotás elemzésének a segítségével és a szerző életrajzána a feltárásával (vagy inkább a feltárás lehetetlenségének belátásával) mutat rá az irodalmi műalkotás mint kulturális, az információt esztétikai formán keresztül közvetítő csatorna működésére. A valójában fellelhetetlen szerző egy, a nyugaton kedvelt műfaj, a regény köntösében, kifejezetten a nyugati közönség számára elérhetően (az internet médiumán keresztül), nyugati nyelven (angolul)

hívja fel a figyelmet Kelet-Afrika történetének egy nyugaton méltatlanul elhanyagolt szeletére.

Jane Plastow az Eritrea területén élő bilen népcsoport anyanyelven sugárzott rádióadásait, ezen belül is a rádiójátékokat vizsgálja, kettőt közülük részletesen is bemutat. Mivel az afro-ázsiai nyelvcsalád kusita ágába tartozó bilen nyelvet beszélő, az eritreai népesség 2%-át kitevő közösség tagjai szétszórva élnek az országban, ezért nagyon sokat jelentett nekik az egyik adón a napi fél-, illetve a másikon a heti egyóránnyi anyanyelvű műsor. Az eritreai diktatúra folytán ezek azóta megszűntek, komolyabb társadalmi és politikai kérdések már korábban sem kerülhettek szóba. A másik tanulmány Geoffrey V. Davis írása. Davis azzal a szándékkal utazott 2012 májusában a zimbabwei *Harare International Festival of the Arts* (HIVA), hogy megvizsgálja a Commonwealthtől eltávolodott ország esetleges újbóli közeledésének feltételeit, felmérje a kulturális szektor szükségleteit, valamint kapcsolatba lépjen a zimbabwei kulturális szektor szereplőivel.

A harmadik rész, a *South Africa* mindössze két tanulmányt tartalmaz. Az első írás (*From Mqhayi to Sale: Four Poems on the Sinking of the Troopship Mendi*) szerzője, Chris Dunton a dél-angliai partoknál 1917-ben elsüllyedt dél-afrikai csapatszállító hajó, a Mendi tragédiáját feldolgozó négy költeményt hasonlít össze. A tragédiát baleset okozta, 616 fekete afrikai katona és körülbelül egy tucat fehér tiszt veszett oda. A második tanulmányban Raoul J. Granqvist a svéd Sparmannnak, Linné tanítványának 1770-es években tett dél-afrikai utazását tárgyalja. Granqvist megvédi Sparmann azoktól a vádaktól, hogy rasszista lett volna, és rámutat arra, hogy a svéd természettudós a búroknak a bennszülött hottentókat felé irányuló kegyetlen viselkedését mélyen elítélte.

A negyedik rész (*Elsewhere*) hét tanulmánya egyrészt a pán-afrikanizmuson (Kofi Anyidoho: *Orality and Performance. A Source of Pan-African Social Self*), másrészt az Európában élő afrikai diaszpórán keresztül, harmadrészt pedig a karibi-térség felől közelíti meg Afrikát. C. L. Innes és Gordon Collier az afrikaiak és Írország kapcsolatát, Lindfors Aldridge svéd vendégszerepléseit elemzi, Anne Adams pedig a kameruni-német származású színész, újságíró és aktivista Theodor Wonja Michaellel készített interjút. Christine

Matzke egy részben nigériai származású brit szerző, Gabriel Gbadamosi *African Moon* című színdarabja előadásának kritikáját adja a szerzővel készített interjúja segítségével. Eckhard Breiting *Von Jenseits des Meeres: Romantic and Revolutionary Visions of Caribbean History* című írásában három csoportra, felfedezőikére, tudósokéra és történetmondókéra osztja a karibi térséget és Dél-Amerikát beutazó európaiakat. Breiting a hármas felosztással azt is reprezentálja, hogy időben hogyan változott az európaiak hozzáállása a térséghez a hódítástól az emberek közötti egyenlőség koncepciójáig.

A tudományos írásokat záró tanulmány, Leif Lorentzon írása (*“But it will have to be a new English”: A Comparative Discussion of the ‘Nativization’ of English Among Afro- and Indo-English Authors*) a kötet legfigyelemreméltóbb darabjai között említhető. Lorentzon a lokális színezetű indiai és afrikai angol nyelvhasználatot hasonlítja össze. Megállapítja, hogy több tényező, például az indiai írásbeli tradíciók vagy a gyarmatosító folyamatok eredménye az, hogy az afrikai angol jóval több sajátos helyi nyelvi jegyet tartalmaz, mint az indiaiak által használt angol nyelv.

Az *African Literatures and Beyond* teljesíti a címeben ígérteteket, Afrikát és az irodalmat középpontba helyezve, de több határterületet is érintve mutat rá Afrika és az afrikai diaszpóra kultúrájának sokrétűségére, valamint az afrikai-európai kapcsolatok jellegzetességeire. A számos színvonalas írás közül kiemelkedik Msiska és Lorentzon tanulmánya, amelyek a kortárs afrikai irodalom alapvető elméleti, illetve nyelvi kérdésköreit tárgyalva jelentős szakirodalmi háttérrel biztosítanak a téma kutatóinak.

TÁBOR SÁRA

Jan VANSINA. A szájhagyomány: Tanulmány egy történelmi módszerről. Fordította BIERNACZYK János. Érd: Mundus Novus, 2019. 382.

Az eredetileg franciául írt és 1961-ben megjelentett mű (*De la tradition orale: Essai de méthode historique* [Tervuren: Musée Royal de l’Afrique Centrale, 1961]), amely nem sokkal később angol nyelven is napvilágot látott (*Oral Tradition: A Study in Historical Methodology*, trans. H. M. WRIGHT